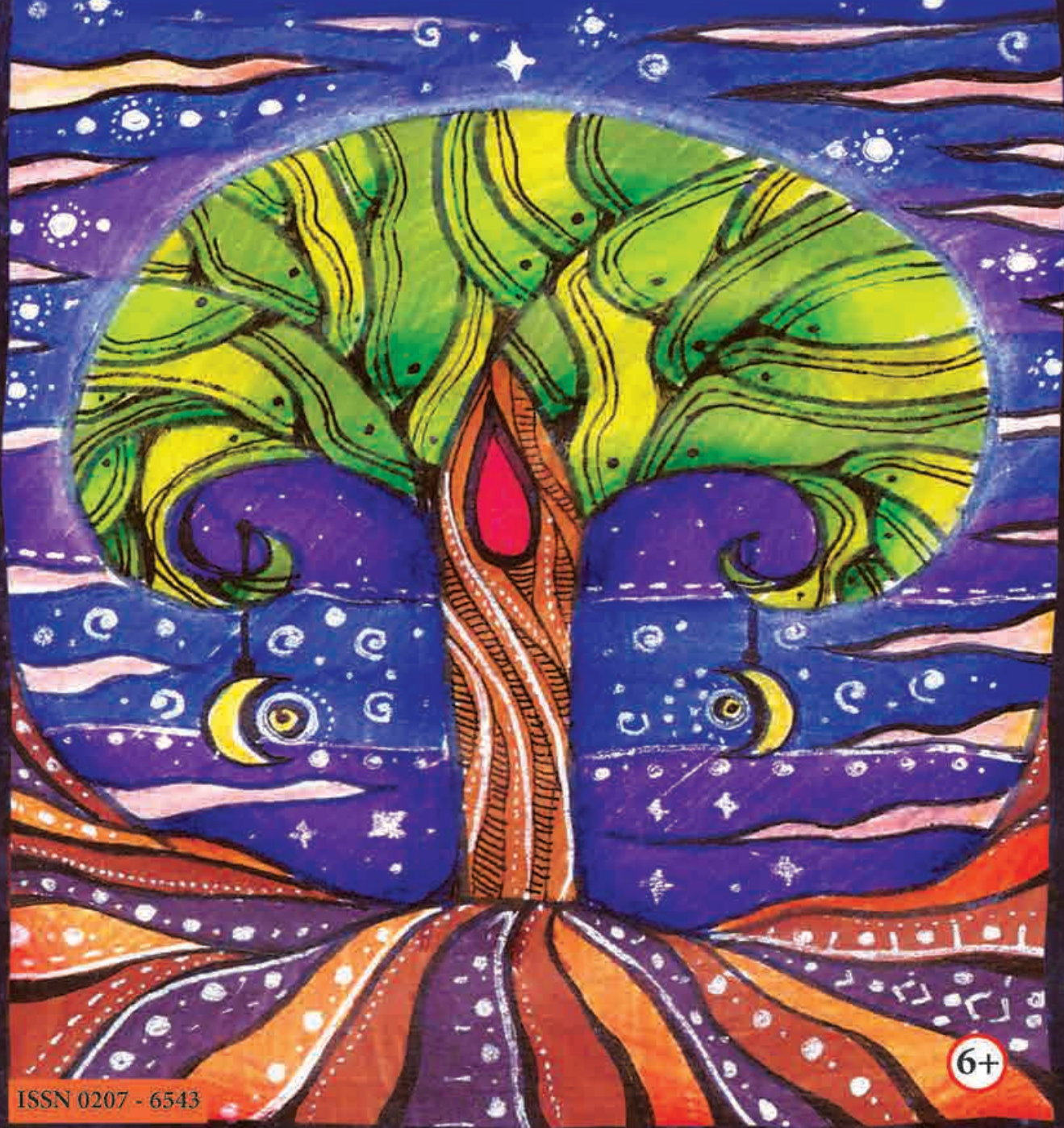

Нюп

8
2017

ISSN 0207 - 6543

6+

ЖИГИТ ТАУЛУЧУКЪ

Огъары Малкъар элни 2-чи номерли школуну окъуучусу Мисирланы Алий озгъан каникулларын кимден да зауукълу эм эсде къалырча ётдюргенди десем, ётюрюк болмаз. Кеси элли жашла бла бирге ол элия айны 27-чи кюнюнде Европада бек бийикге саналгъан Минги таугъа ёрлегенди.

10-жыллыкъ Алийчик Элбрусну анга чынг алгъа чыкъгъан къарачайлы жаш Хачирланы Килярдан бери саналгъан тарыхында быллай жигитликге таукел болгъан биринчи сабийди. Ол а бек къууандыргъанды эм ёхтемлендиргенди!

Алий уллу юйюрге туугъанды. Аны юч къарындашы бла эки эгечи барды. Неден да бег'а жашчыкъ спортну сюеди. Шёндю ол къатыш единоборствола эм тутушуу бла кюрешеди. Кюн сайын, арымай-талмай, жарау этерге жюрюйдю. Аллай халы болмагъаннга уа, сёзсюз, тау да хазна бойсунсун. Минги тау кесине хар кимни да къоймагъаны белгилиди. Къонакъбайлыкъны да ол сайлап этеди.

Алийчикни жигитлиги бла ётгюрлюгю аны аллында энтта кёп эшиклени ачарла деп ийнанабыз. Быйыл ол 5-чи классха баргъанды. Школ тенглери, устазлары да аны бла бек ёхтемленедиле. Дерслерине да ол башхаладан артха къалмай хазырланады. Энди анга алчыланы къауумунда болургъа керекди. Нек дегенде, кесини таугъа ёрлеую бла ол кёп жашчыкълагъа юлгю болгъанды!

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат

КЪУЛИ КЪАЙСЫННЫ 100-ЖЫЛЛЫГЫНА

Кюз арты келген болур, тауларым, сизге

Кюз арты келген болур, тауларым, сизге,
Чапыракъ тауушу бла,
Толгъан болурла кертмеле ийисинден
Агъачладагъы туманла.

Энди эте болурла чертлеуюк татыу
Суулары агъач кёллени.
Чапыракълары шыр-шыр эте болурла
Сары Тюзде эменлени.

Чегем череги шууулдай болур кече,
Анга уа тынгылай таула,
Ол тохтамай тенгизге баргъанлыгъына,
Айырылмайдыла ала.

Мен а Чегем тауладан нек айырылдым?!
Жюрегимде – къама жара.
О, Адайны башындагъы жұлдузларым
Энди анда менсиз жана!..

Кюн тюшде булутларымы ауанасы
Черек юсю бла ёте.
Жел да булутланы, жылкъыныча, жыйып,
Дагъыстан табагъа элте.

Кюз арты келген, узакъда къалгъан жерим,
Хар чапыракъ тауушунгу
Эштип турама, кече тюшюмде кёре
Хар бир жолунгу, ташынгы!..

1952

Тарых хапарла

ХАЛКЪЫН КЪУТХАРГЪАН КЪЫЗ

Бурун Акъсакъ Темирден, ёлетден да жанлары адыргы къутулгъан аланлагъа бир уллу халкъ келечи иеди. «Биз сизге уллу аскер бла келгенбиз, жасакъ тёлегиз! Алай туююл эсе, къазауатха чыгъыгъыз, угъай десегиз, бизни гёжефни жыгъар адам табыгъыз!» – дегенди келечи. Тёре башчы айтханды: «Ангыладыкъ. Тамбла оноубузну билдирирбиз», – деп, келечини ызына ашыргъанды.

Тёре, жыйылып, оноу этгенди: «Жасакъ деген учузлукъду, жангыдан къазауат этер кючюбюз а аз, тутушха чыгъар тулпарла кетдиле...»

Жыйылгъанла сагъышха къалгъанда, араларындан бир къарт, туруп: «Мен кесим бар деп айталмам, мени келиним гёжефни жыгъаргъа болур», – дегенди. Тёре, сейирсинип, соргъанды: «Къалай?!» Киши айтханды: «Бир кюнтанг аласында, келинни ачыуланган тауушун эшитип, терезеден къарадым. Ол гаммешни сауа тура эди да, аны танасы, сауаргъа къоймай, къыйна-

гъанын эследим. Чыгъып, болушургъа мурат этдим. Мен терезеден жанлагъынчы, келин тананы, аягъындан тутуп, чалманны ары жанына атып жиберди. Мен сейир болуп къалдым! Атасы, анасы эркинлик берселе, мен угъай демез эдим», – деди.

Жыйылгъанла, артыкъ ийнанмасала да, къызны атасы бла анасына сёлешдиле. Халкъ ючюн эркинлик берип, ала къызны эр кишича кийиндирдиле, бёрк кийдирип, чачын жашырдыла. Къыз, халкъ жыйылгъан жерге барып, гёжеф бла тутушургъа чыкъды. Гёжефни, гаммеш тананы атханча, атып жиберди. Халкъ, сейирсинип, жыкъгъан ким болгъанын танымай тургъанлай, къыз бёркюн тюшюрюп жиберди. Чачы ачылып къалгъан къызны танып, халкъ: «Орайда! Орайда!» – деп хахайлайды. Къызны аты Орайда болгъанды. Бююн да халкъыбыз къууанчда Орайданы айтады: «О-о-рай-да!..»

БАТЧАЛАНЫ Сагъит

НОГЪАЙЧЫКЪНЫ АНАСЫНЫ ХАПАРЫ

«Ол Ногъайчыкъ ким болур эд?!» – деп ойланды Ёрюзмег а,
«Аны билмей къоймам» – деб а, кѣп айланды ол излеб а.
Ач да, кеч да къалып, ол а айланды, дей.
Бир кюн, кеч да бола, кѣз да байланды, дей.
Бара барып, бир жер юйге тирелди да,
Босагъада бир къарт къатын кѣрюндю, дей.
– Кюнюнг ахшы болсун, анам! – деди, дейди, ол ангар а.
– Ахшылыкъ кѣр, балам! – деди ол ана да.
Босагъада жангыз кеси олтуруб а эди, дейди.
– Кесинг жангыз нексе, анам? – деди, дейди.
– Ай, балам, – дейд, – жангыз болмай не этейим а?
Мен а къайры къула тюзге кетейим а!
– Юч уланым бар эд, – деди, – бир биринден аманлар а.
Ючюсю да къолларына сауут-саба алгъанлар а.
Эмегенле элни къыйнап турдула да, суу бермей,
Суу алыргъа баргъанны да юйлерине жибермей.
Жашла, къарап, тѣзалмайын кетдиле, – дей. –
Небилейим, не жерлеге жетдиле, – дей. –
Эл да ышанып, Уллу Тейри болушур да жашлагъа деп,
Болушхан да болур эди, суу да келе башлагъан эд.
Эки абадан хапарсызлай ѳлгендиле.
Кичилери уа сал болуп келгенди, – дейд. –
Ёрюзмекни излей ол а кетген эди,
Ол болушур деб а умут этген эди.

Тейри билсин, табалдымы, баралдымы,
Ёрюзмекге тубеялмай да кьалдымы. –
Жашларын а сагъынды да, сытылды, дей,
Жашауундан тарыкъды да, сорукъду, дей.
– Ай, не иги болду, балам, келгенинг, – дейд.
– Анам, менме ол Ёрюзмек дегенинг, – дейд.
Ана, харип, сёз айталмай кьалды, дейди.
Сёз айталмай кьалды, дейди, жарлы, дейди.
Ёрюзмекни кьучакълады, жиляйды, дей,
Тансыкълады, ийнакълады, жарыды, дей.
– Ай, балам, – деп, – кьор болайым жанынга да!
Ай, балам, – деп, – кьор кьатайым жанынга да!
Излегеним кеси келип табылды! – дей.
Балалары келген кибик да болду, дей.

ЁРЮЗМЕК НОГЪАЙЧЫКЪНЫ КЪАРТ АНАСЫН КЕСИ ЮЙЮНЕ АЛЫП КЕЛГЕНИ

Алып келди кеси юйюне ол аны да –
Ногъайчыкъны тапхан ол къарт ананы да:
– Ёлгюнчюннге тюшюрмейик тахтадан! – деп.
Жортууулгъа жорюую да тохтагъан эд.

ЖАНЫУАРЛА ДУНИАСЫНДАН

БЁРЮ БЛА АГЪАЧ КЪАКЪГЪЫЧ

Бир къарт бёрю эл къыйырында бир мал орунга кирирге деп, терек туюне къысыла келгенлей, «тук-тук-тук» деген таууш эшитгенди. Ай, аман сагъатлы болугъуз, эслеп къойдула кёреме! Атып, ёлтюрюп къоймагъа эдиле деп, бёрюню жаны тамагъына тыгъылгъанды... Иги эс жыйып къараса – ол а агъач къакъгъыч!

– Ой, сен жапысыз! Жанымы алып къоя эдинг да! Туугъанлы кюрешесе, насыпсыз, бу сени юйюнг не бир битмеди, не чирип кетмеди! – дегенди бёрю.

– Сен а жаратылгъанлы айланаса, кюйюккёз, бу урлагъанынгы бир къоймадынг, не юсюнге эт къонмады, не ол жарыллыкъ къарынынг харам ашдан тоймады! – дегенди да, агъач къакъгъыч учуп кетгенди.

АППАКЪЛАНЫ Ибрагим
(1937–2005)

ЧАЛГЪЫЧЫ

Сыртда сюзюледи, жюзеди
Жарыкъ булутну салкъыны.
Жыйын, тирилип, тизиледи,
Эркин ойната чалкъыны¹.

Мылы чачларын жел тарайды.
Жылы тер тюшеди жерге.
«Тажалса!» – деп, тау да къарайды
Таулу жигерге.

«Тажалса», – деп, кёк ышарады,
Жырлайды жашил табийгъат.
Дюрю² дюрюню ашырады –
Кеседи чалкъым алаамат!

Кенгден къарасанг, кёрюнеди
Минги Тау сенден алаша.
Жюрек да жыргъа бёленеди
Сейир-тамаша!

«Жигерди хар ким да халкъы бла, –
Деучен эди³ хаман атам, –
Чалкъы бла, чалкъы бла, чалкъы бла
Мюлкню айнытады адам.

Санынг чалкъыда арыса да,
Себепди чалкъы санынга.
Ата-бабадан ол къалса да,
Биз энди кёргенча къарайбыз анга».

Къайдады, къайдады, къайдады
Жангы дюрюмю аягъы?..
«О, хайда! О, хайда!!! А, хайда!!!» –
Деди тамада⁴ биягъы.

Кёлюм учунады, ол хошду
Керти сёзюне атамы.
«Къыйынды чалкъы» деген бошду,
Тейри-адамы!..

Булут булутну ашырады,
Учады кюн, къакъмай къанат.
Жыйын гебеннге ашыгъады;
Жырлайды сары табийгъат.

Халал жүреккли кёрюнеди,
Ыразыды бизге тамада.
Майна, алысын кёгереди
Чегет талада.

---

*Бу къауум сёз Къарачай жанында жүрюгенича
басмаланады – ол да бир дерсди.*

¹ Чалкъы – чалгъы.

² Дюрю – дуру.

³ Деучен эди – деучю эди.

⁴ Тамада – тамата.

АТАСЫ БЛА ЖАШЫ

Жамалчыкъ быйыл ючюнчю классны бошагъанды. Эсличикди.

Былтыр сау айны атасы бла тауда тургъанды. Быйыл да таудады. Атасы чалгъы чалады, Жамалчыкъ анга болушады.

Солугъан кезиулеринде экиси да тау суучукъгъа тигелейдиле. Сууукъ чыран суу къызгъан санларына хычыуун тиеди. Бютюнда атасы Ахман, къош ууучу бла алып, сууну Жамалчыкъны аркъасына куйса, ол тегерекни хахай-тухайгъа алдырыучуду. Аны кычырыгъын бла кюлгенин къаяла, бирден бирге бере, гюрюлдей, узакъгъа алып кетиучюдюле.

Бюгюн Ахман, суугъа алгъаракъ тигелеп, бет-къол жууду. Кёкге къарады – кюн чууакъ, дырын жыйдырлыкъды.

Жаш келе болур деп, суучукъну шорхасына тынгылай, бир кесек да сакълады. Келген жокъ.

Къошха къайтса, жаш жукълап. Жукъ айтмады. От тамызды. Бюгюн шишлик этерге оноулашхан эдиле да, чертлеуюк котурдан шишлеге жараулу чыбыкъла алды. Аланы ариулап, отха кызыдырды.

Семиз къакъ къабыргъаны иегилерин шишлеп жарашдырды да, кызыу жинкле юсюне салды. Шишлик ийиси тегерекге жайылды. Жамалчыкъны да уятды.

Жашчыкъ, секирип туруп, кериле-кериле, эсней, атасыны къатына жетди.

– Тюш кёрдюнгмю, жашым? – деди Ахман.

– Угъай, ата.

– Асыры татлы жукълагъандан, тюш кёрюрге заманынг болмай къалгъанды, ы?

– Алайды, ата.

Атасы, жашы бла да селеше, шишликлени айландыра биширди.

Ол аланы къанга юсюне салды.

– Жашым, бюгюн суугъа тигелемединг.

– Тюнене кёп жууунган эдим да...

Атасы, жукъ да айтмай, олтуруп, ууакъ-ууакъ ышара, шишликни ашап башлады.

– Ата, манга уа?

– Сен тюнене кёп ашагъан эдинг да! Ол бюгюннге болмаймыды?

Жамалчыкъ, атасыны чамын ангыламай, бир кесекни армау болуп турду.

– Жашым, адам кюн сайын ашаргъа кереги кибик, бет-къол жууаргъа, жарау этерге да керекди.

Жамал, ангылап, уялды. Башын энишге ийди.

– Ангылагъан эсенг, игиди, балам, – деп, атасы узун шишни жашына туттурду.

Борис ЗАХОДЕР

**ТЮЛКЮ БЛА
СОКЪУР ЧЫЧХАН**

– Ой, кюнкёзчюк,
Тешикчикни
Тапчыкъ жыргъанса,
Эшикчиги
Тарчыкъды ансы,
Хуначыгъы да...

Ой, тюлкючюк,
Эшикчиги,
Хуначыгъы да
Болгъанды бек тап.
Тешикчини,
Хыйлачыны да
Къоймазча бек да!

КИРТИНИ ЖОМАГЪЫ

Эртте-эртте, эртте
Жашап болганды бир кирпичи.
Сора бир кюн а
Эрттенликде
Юйюнден чыгып бара болганды да,
Юсюне алма тюшюп кьалганды.
Терекден.

Ол алма бишип болганды.
Сора ол кирпичи да,
Къууанып керти да:
«О, не иги болду эртте туруп
Келгеним ма бу жайгъа,
Былайгъа!
Балачыгъымы алма бла
Сыйлайым», – дегенди да,
Ызына кьайтханды.
Аллына тюлкую чыгып,
Айтханды:
«– Къой, не этесе бу алманы?!
Алма аны.
Ма алайда бир бал батман,
Ал ма аны!..»

Кирпичик да, эниклеп:
– «Алманы, алманы, алманы...»
Хы, иги билесе, тюлкую!
Бермейме!» – дегенди да,
Юйюне алып кетгенди алманы.

Келгенди да,
Сора ол къызыл бишген,
Юйюнден чыгып бара,
Терекден тюшген
Ол алма бла
Сыйлаганды жашчыгъын.
Сылаганды башчыгъын.

ЧУУ-ЧУУ, ЧУУ АЛА...

****

Омар ууга чыкыганды, –
Жугьутурну жыкыганды!
Аркьасына кетюрдю,
Ыннасына келтирди!

***

Мияу, мияу, мияу келе,
Атха минмей, жаяу келе,
Тырнакъларын ачып келе,
Тырнакълыдан къачып келе!
Дыгъы, дыгъы, дыгъы, дыгъы!..

****

Тахир, Тахир, Тахир балам,
Тар ичинде журлай баргъан.
Кьолда жатхан, кьоян атхан,
Текелеге окъ санатхан.
Теке сойгъан, гыбыт этген,
Хан кьонакьгъа къалыт этген,
Атхан журу къачып кетген.

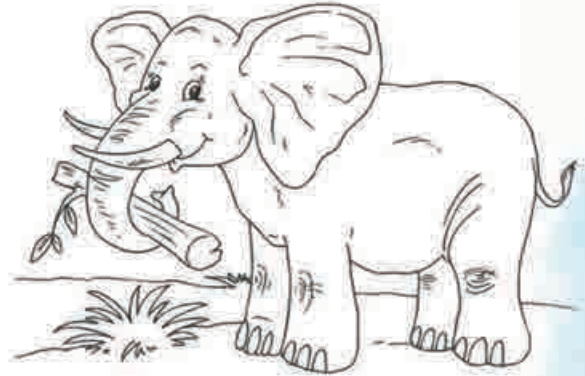
БИЛЛЯЧА

– Ёчешеме, айт,
Неди бу зат? –

– Ёчешеме, бил!
Неди бу а? –

– Бу уа:
Къол бла бир саугъасы,
Эл бла бир къаугъасы.
Бил да, эт зауукъ,
Неди, айт?... –

– Хо, билдинг! «Саугъасы» уа неди?
– Г...
– Башынга таккы! Башха аты уа?
– Ж...
– Солман кетди жууртха! Сора уа?

– Сора не?...
– Амма не этди гаккыны, жумуртханы
да, сени тойдурурча?
– Къ...
– Къолунга оймакы!

Кёргюзт – къайсы жибек, къайсы жилек?

Жибекни, жилекни да башха атларын а билемисе?

(Жилек – наныкъ, жибек – чилле).

СЁЗБЕР

	2		3		4	
6					7	8
		9		10		
11				12		
		13	14			
15	16				17	
	18					

ЭНИНЕ: 2. Орусча анга «вдохновение» дейдиле. 6. Адам сөлөшип танышыр, ол а кишнеп танышыр. 7. Сют, айран, бишлакъ, къаймакъ... – быланы барыны да аты? 9. Аны жетиге дери билирге борчду. 11. Адамны миллет ышаны. 12. Адамны да барды, китапны да барды. 13. Ол сауда, адамгъа ёксюзлюк жетмез. 15. Жилинда да болады, аман адамда да болады. 17. Жетер жерине жетгинчи, сууумаз. 18. Адамны сыны, сыфаты.

ЁРЕСИНЕ: 2. Ат чапса, ол да чабар. 3. Адамны къагъытда жазыу ызы, төреси; орусча – «почерк». 4. Бир затны бере туруп айтылады. 6. Хапар дерча да туююл – ауузда жюрюген сёз. 8. Аш-суу, бусагъатда ашаргъа деп да, къышха хазырланыргъа да болур. 9. «Юй башында ... кюйюз» (Элбер). 10. Узун этекли женгил юс кийим. 14. Къарачай-малкъар тилде чыккыган бек иги журнал. 16. Бир затны къыйыры, буруну. 17. Сагъыш, акъыл, эс – ол жетген жерге бой жетмез.

1	З		2	Къ		3	Н
	А	А	А	А			
8	Ш	А	Къ	А	А	4	П
		А	А	А			
7	Ч		6	Т		5	Р

«Нюнио» 7-чи (2017) санында басмаланган БИЛЯЧАНЫ ЖУАБЫ

1. Къаз. 2. Къакъ. 3. Къан. 4. Къап. 5. Къар. 6. Къат. 7. Къач. 8. Къаш.

Быладан башха сёзле болургъа да болурла: къуш, къыш, къош... дегенча, къоркъмай сал. Магъаналарын бил. Билмегенинги сор. Соргъан айып туююлдо, билмеген айыпды.

«Нюнио» 7-чи (2017) санында басмаланган СЁЗБЕРНИ ЖУАПЛАРЫ

ЭНИНЕ: 4. Сюймеклик. 5. Бет. 7. Теке. 8. Арба. 9. Шай. 11. Байрымкъыз.
ЁРЕСИНЕ: 1. Тюклесхан. 2. Кеме. 3. Кичибалыкъ. 5. Беш. 6. Тай. 10. Айыл.

АЛАМДАН КЕЛГЕН КЪЫЗЧЫКЪ

Бир ненча жыл мындан алгъа, *Madina Saral'p* арада Хаджиланы Джамияны уллу кёрмючю ачылгъан эди. Ол кюн республиканы суратчылары да, ары келген къонакъла да, сейир-тамаша болуп къалгъан эдиле. Кёрмючню ача, Мадина Саралъп, Джамияны суратларыча, кийим коллекциясы да бир адамны этгенине ушамайдыла. Суратчы къызчыкъ бизге алам саугъадады дегенди.

«Тауушлукъ агъачны тарыхы» деген ат бла Джамияны къыркъдан артыкъ сураты кёргюзтюлген эди. Андан бери хунерли къызны кёп хорламлары да болгъандыла.

Хар суратха, къызны кеси къурагъан хапарчыгъы да барды. «Нюрню» бир номеринде биз аны «Банча хабанарий» деген хапарчыгъын да, суратын да берген эдик.

Суратларыны жигитлери, аланы атлары да тауушлукъдула, – «Инзель», «Олаф буу», «Тилькъ», «Инья»...

Джамиячыкъ кеси да ол жигитлерини бирича кёрюнеди. Аны къатына жууукълашхан адам къууанч тыпырлы болуп къалады, сабийле.

Бу жарыкъ бетли, ариу кёзлю къызгъа къарай, къууанама мен. Къаллай бир фахмулуду миллети-бизни жаш тёлюсю!

Дагъыда билеме – Джамияны аты игилик бла, дунягъа белгили боллукъду. Алай эсе уа, жашау барады!

САБАНЧЫЛАНЫ Арипа

Ежемесячный литературно-художественный журнал для детей «НИОР» («Свет») № 8–2017 г.

Выходит с января 1982 года
На балкарском языке

Учредители:
Министерство культуры КБР,
Общественная организация
«Союз писателей КБР».

И.о. главного редактора
А. А. САБАНЧНЕВА

Редколлегия:
А. БЕГНОВ
М. БЕШНАЕВ

Т. БИТТИРОВА
Ж. ГУЗЕЕВ
Ф. МАМАЕВА
А. МИШАЕВА
М. ОЛЬМЕЗОВ

Оформление
И. АККИЗОВОЙ

Компьютерный набор и верстка
А. БОЗНЕВОЙ

Свидетельство о регистрации
ПИ № ТУ07 - 00102 от 24.12.2014 г.
Управление Федеральной
службы по надзору в сфере связи,
информационных технологий и
массовых коммуникаций по КБР
Подписано в печать
18.07. 2017 г.

Выход в свет
31.08. 2017 г.
Формат 60x90 1/8
Бумага мелованная
Гарнитура литературная
журнальная рубленая
Печать офсетная
Усл. кр.-отг. 8.
Усл. печ. л. 2.
Уч.-изд. л. 2,7.

Тираж 870 экз.

Заказ № 118

Индекс 73908

Стоимость одного номера по
подписке через ФГУП «Почта
Россия» – 13,87 руб.;
за 6 месяцев – 83,22 руб.

Адрес редакции: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
Тел.: 42-37-27; 42-14-19.
zhurnal_nyir@mail.ru

Адрес издателя: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
ГКУ «КБР-Медиа»,
Дом печати.

Отпечатано в типографии
ООО «Тетраграф»
360000, КБР, г. Нальчик,
пр. Ленина, 33

Отпечатано в полном соот-
ветствии с качеством предо-
ставленного электронного
оригинал-макета.